

Pethő László

Többesélyes jövő

Az, hogy Magyarországon rendszerváltás vagy valami más zajlott le az utóbbi években azt az utókor fogja eldönteni. Mindenesetre tény, hogy 1990 tavaszától a korábbtól mérőben más módon szabályozott politikai arénában folyik a küzdelem. Törvényeink lehetővé teszik a politikai vélemények jogi korlátozások nélkül való kinyilvánítását, ütköztetését, valamint az akarati tényezők parlamenti, lokális és egyéb formában való érvényesítését.

Bizonyos tekintetben osztom és elfogadom Kerékgyártó T. István aggodalmait, de annak gyökereit máshol látom.

A mindennapi publicisztikából már-már túlzottan közismert érveivel szemben néhány, eddig talán kevesebb figyelmet kiérdemelt tényre hívnám fel a figyelmet.

Kerékgyártó írása szerint egyik oldalon (a kormánypártokén) nő a hatalom összpontosítása, a tekintélyelvűség, a népboldogítás kizáróztatásának igénye. Ezzel szemben a polgárok oldalán (ami nála csaknem az ellen-

zékkel), körében növekszik a félelem, sőt fennáll az államszocializmusba való visszaszűszés esélye. Ez alapján véve egy kétpólusú rendszer meglétét feltételezi, ami nehezen igazolható.

Az 1990-es választások eredményeként kialakult helyzetkép - és az azóta történtek legalábbis mást mutatnak. Az azok nyomán létrejött politikai érdekviszonyokat kimerevítő-tükröző helyzetképet ugyanis ki-ki vérmérsékelete, felkészültsége, pártszínekhez való tartozása, illetve rokonszenvének kinyilvánítása jegyében igyekezett értelmezni és magyarázni. Tehát nem érdektelen felidézni a választások főbb eredményeit és következményeit. 1990 márciusának eufórikus hangulata háttérbe szorította, elfeledte a választók már akkor sem kismérvű *passzivitását*. Az első fordulóban (63,15 %) és az áprilisi második fordulóban (46 %) leadott érvényes szavazatok aránya akkoriban kevesekben ébresztette fel a civil társadalom meglétének hiányát. Arra sem árt talán emlékeztet-

ni, hogy a *résztevők* (ami nem egyenlő a választásra jogosultakkal) többsége a két ún. nagy párt listáira: 24 százalékkal (MDF) illetve 21 százalékkal (SZDSZ) voksolt. A "harmadik erőt" akkor a Kisgazdapárt (11,73 %) és az MSZP (10,89 %) képviselte. Mellettük a FIDESZ (8,95 %) és a KNDP (6,46 %) éppen hogy átlépte a parlamenti küszöbértéket. A parlamenti erőviszonyokkal szemben sokkal inkább mutat a *vélemények szóródására* az a tény, hogy a további pártok 15,81 százalékkal részesedtek, közülük az MSZMP – 3,68 %, az MSZDP – 3,55 és az Agrárszövetség 3,13 % is alig maradt el a bejutáshoz szükséges 4 százalékos küszöbértéktől. A választásra jogosultak több mint harmadának, illetve felének távolmaradása pedig *jelentős passzivitást* mutatott.

A képviselői helyek megszerzésében döntőnek bizonyult második fordulóban még jelentősebbé vált a közömbösség. A parlamenti mandátumok eloszlása *jelentősen eltér* attól, mint ami a választók voksaiban, illetve távolmaradásukban nyilvánult meg. Ez a tény azóta legfeljebb a szocdemek épületesnek semmiképpen sem nevezhető beháborúiban és az emeszempések esetenként közreadott meghökkenő nyilatkozataiban, valamint néhány újabb pártalakulat szerveződésében ölt testet.

Az egykori ellenzéki erők abszolút értékű győzelmeként értékelt országgyűlési választások eredményeit jelentős mértékben módosították a helyhatósági választások eredményei. Az utóbbit a mindennapi publicisztika liberális győzelemnek könyvelte el, olyan melyn a kormánykoalíció megbukott.

A tényleges eredményeket azonban itt is érdemes közelebbről szemügyre venni. A megválasztott önkormányzati képviselők 63,75 százaléka független, nem *pártok által jelölt* személy volt (10.000-nél nagyobb lélekszámú települések esetében csak 9,2 százalék!). Továbbá jelentős azok száma, akik nem a hat ún. parlamenti párt jelöltjeként kerültek be a képviselőtestületekbe. A helyhatósági választások semmiképpen sem jelentettek nagytakarítást, sőt jelentős mértékben a régi (vagy nem is olyan régi) hatalom embereit erősítették meg pozícióikban.

A kétségkívül jelentős liberális előretörés elsősorban a 10.000-nél nagyobb lélekszámú településeken mutatkozott meg, ahol a testületi tagok 35,6 százaléka volt az SZDSZ vagy FIDESZ jelöltje. A száztizenkilenc e kategóriába tartozó város közül harminchének SZDSZ-es, hatnak FIDESZ-es polgármestere lett a képviselőtestületek 1990 őszi megalakulása idején. (Azóta ez már kisebb-nagyobb mértékben változott.)

A helyhatósági választások alkalmával a kormánykoalíció pártjai közül a kisgazdák veszítettek a legtöbbit a tavasszal kiharcolt pozícióikból, hasonlóképpen járt az MDF, viszont a KNDP éppenséggel erősödött. (Az utóbbiaknak több polgármesterük funkcionál, mint az MDF-nek; és több, mint kétszerannyi, mint a FIDESZ-nek).

Csábító lenne tovább elemezni a politikai tagoltságot, hiszen a kisbéri és kunszentmiklósi választók közömbössége, a népszerűségi (és a népszerűtlenségi) listák, a parlamenti átülések, a leváltott és le nem váltott kormánytisztviselők, a pártvezérek viaskodásai

és cseréi feltételezhetően az 1990-es eredmények módosulására vallanak, de igazán jelentős elmozdulásról aligha beszélhetünk.

Az adatok további sorolását mellőzve is megállapítható, hogy Magyarországon egy kikristályosodottnak korántsem nevezhető, megannyi tekintetben átmeneti jegyeket viselő politikai érdektagság jött létre, amelyekre sem jól uniformizált politikai zubbonyok sem testreszabott öltönyök nem könnyen húzhatók rá. Az országban rendkívüli módon tagolt a politikai érdekszféra, az amerikai vagy nyugat-európai kétpólusosság feltételezése inkább fikció, mintsem tény. A magyar politikai érdekszféra manifesztálódása sokkal inkább emlékeztet a nehezen áttekinthető olaszra, mintsem az előbbiekre. A mai Magyarország politikai berendezkedése számos tekintetben analóg a demokrácia érvényesülésének iskolapéldájaként számon tartott Weinmari Köztársasággal. Amikor valaki még több demokráciát követel nem árt erre utalni, annál is inkább, mert a weinmari kísérlet anarchiává, majd a diktatúra szélsőséges megnyilvánulásába torkollott. Olyannyira, hogy Németországban évtizedekkel később újabb keserű tapasztalatokat megérintve, egészen más alapról elindulva kellett és sikerült megvalósítania a polgári demokráciát. (Ami már meglehetősen sokak számára elengedő demokrácia.)

A demokráciák egyik kulcskérdése a *hatalomelosztás és a hatalomból való részesedés* mechaizmusainak és szabályainak kimunkálása. Szerencsénkre az utóbbi évek jogszabályalkotó tevékenysége – részben az ötvösi és bibói hagyományokra alapozva –

olyan törvények megalkotására törekedett, amely hovatovább lényegében kizárja a hatalom bármilyen formában való kisajátítását, vagy abszolút mértékű koncentrációját. Jót lehet rajta vitatkozni, hogy a köztársasági elnök hatalma nagyobb vagy a kormányfőé, a hadseregpáncsnoké vagy a védelmi miniszteré. Azon is érdemes és kell vitázni, hogy hol van a központi és az önkormányzatok kezébe adott hatalom határa, de tény, hogy ma sokkal több döntési hely van Magyarországon, mint 1989-et megelőzően volt.

Az adott helyzet egyik legfőbb sajátossága, hogy meglehetősen nehezen jön létre konszenzus, amit a taxisok sztrájkjának politikai bombává válásától, az oktatásügyi, egyházügyi hisztériákon át a médiák körüli ádáz esztázásokig megannyi tény jelez. Egyúttal azt is bizonyítja, hogy a létrejött egyensúly – jóllehet alkotmányos alapjai nem vonhatók kétségbe – *rendkívüli módon törekeny, igen könnyen felborulhat és felborítható*. Az említett taxisblokád például nemcsak megtörténte idején csillantotta fel egyesek számára a hatalomra kerülés váratlanul feltáruló esélyét, hanem hosszú hónapokkal megtörténte után is indulatokat vált ki bármilyen formában való felemlgetése.

1990 tavasza óta (sőt minden biznnyal már korábban) a politikai erők küzdelmében – az eddigiekben legalábbis – a konfliktusok elhárításán, megegyezős alapon való rendezésében érdekelt erők kerekedtek felül. Tulajdonképpen ezért vált sokak számára rokonszenvenessé az átmenet kormánya. A köztársasági elnök többször lépett fel a kormány által kezdeményezett intézkedések, törvény-

ek ellen, a koalíciós kormány pedig például mindenféle hangos megnyilvánulás ellenére elfogadtatta a kárpótlás, az egyházi ingatlanok visszaadásának vagy éppen a világkiállítás programmá emelésének ügyét, anélkül, hogy ebben bármiféle hatalmi túltengés nyilvánult volna meg.

Az említett példák azonban egyúttal mintegy jelzik, hogy "ügyeken" kellett felül-emelkedni, olyanokban, melyekben korántsem volt egyszerű döntéseket hozni. Szerencsére a döntések előkészítésének egyik nélkülözhetetlen feltétele lett a nyilvánosság, amely egyre szűkebb teret enged – az intim műfajokhoz tartozó politikában egyébként nehezen nélkülözhető – kulisszák mögötti alkudozásoknak vagy csatáknak.

A nyilvánosság megerősödésének azonban ára van. Óhatatlanul reflektorfénybe kerülnek azok, akik tudnak, szeretnek nyilatkozni. Ennek abszolút bajnoka Torgyán József, de Csurka István vagy Haraszti Miklós és sokan mások is valószínűleg akkor lennének igazán boldogtalanok, ha az ülésteremből kilépve nem nekik szegeznék elsőként a mikrofont. Éppen ezért az említett, sokszor frontembereknek titulált politikusok szerepét is érdemes elemezni. Annál is inkább, mert a közszereplés efféle, a visszajelzések szerint nem kis hibaszázalékkal való vállalásával az említett szereplők fontos szerepet töltenek be a nyilvánosság biztosítása terén. Megnyilvánulásaik jelentős hányada sokak számára ellenszenves, idegen és indulatokat vált ki. Érdemes azonban gyorsan hozzátenni, hogy ezeket a nyilatkozatokat nagyon ritkán lehet reakció nélkül hagyni. Így tárgyilagos vagy

éppen felszínes, hisztérikus és kevésbé ingerült megszólalásaikkal nem kis szolgálatot (is) teljesítenek, magyarán nem hagyják szó nélkül a dolgokat. S legyen ez esetenként bármily ellenszenves a nyilvánosságra több-kevesebb megszorítással ugyanaz vonatkoztatható, mint a demokráciára: nem találtak ki nála jobbat. Tehát bármily visszatetszőnek, személyeskedőnek hatnak a politikai szereplők közötti nem ritkán ádáz viták, elrejtésük ezt tudjuk az utóbbi évtizedekből – sokkal inkább tűnik kerülendő, mintsem követendő gyakorlatnak.

Ehelyütt – egy rövid kitérőt engedve – szeretném felhívni a figyelmet a nyilvánosság megjelenési módjainak kérdésére. A közelmúltban két egymást követő alkalommal jártam a parlamentben. A karzaton ülve (ahol mellesleg egyetlen kamera sincs) olyan történetek tanúja lehettem, melyekről eddig se nem olvastam, se nem láttam vagy hallottam tudósítást. A parlamenti tudósításokban és beszámolóknak elsősorbanm a *szembenállás*, a politikai erők ádáz küzdelme jelenik meg, ami ha úgy tetszik természetes. Magam viszont – apró jelekből – éppen az ellenkezőjére lettem figyelmes. Némi meglepetéssel tapasztaltam például milyen nyájasan társalog *Boross Péter* belügyminiszter *Solt Ottiliá*val, hogyan ad át az Egyesült Államokból hazatért *Kónya Imre* feltételezhetően egy baráti üzenetet *Hack Péter*nek és alig akartam hinni a szememnek, amikor *Soós Károly Attilát* az MDF padsoraiban ülve pillantottam meg kormánypárti képviselővel folytatott, szemlátomást oldott eszmecsereje közben. Szavazáskor természetesen mindenki vissza-

ment a helyére és ott nyomta meg a saját gombját. Másirányú tapasztalataimmal megerősítve az iménti példával arra szeretnék utalni, hogy a szembenállás, a felek közötti ellentét távolról sem fololdhatatlan. Ha pedig nem az, akkor van lehetősége a sokat emlegetett, hovatovább elkoptatott szavá váló konszenzus keresésének.

A jövő formálására képes politika esélyei nem kis mértékben múlnak azon, hogy milyen erők, illetve érdekek képesek az egymáshoz való közeledésre, az integrációra. Erre az adott érdektagság mellett nagy szükség lesz, mert jelenleg sem a kormánypártok, sem az ellenzékiek, de a parlamenti mandátumokat nélkülözők sem növelték híveik számát, sőt tulajdonképpen még megnevezhető társadalmi bázissal sem rendelkeznek. A konzervatív, a keresztény, a liberális, a szociáldemokrata vagy bármilyen más politikát pedig valahogy mindenképpen el kell fogadtatni, mert csak így lehet politikai tőkére szert tenni.

Az elfogadtatás egyik kulcskérdése pedig változatlanul a gazdaság, melynek egyoldalú felértékelésétől ugyancsak tartózkodnék. A gazdaság megítélése tárgyilagosabbá vált. Például figyelemre méltó, hogy a nyolcvanas években a taggyűléseken előszobáztatott, a második nyilvánosságban hetekig fürdetett, szilveszteri kabarétréfákba csomagolt árrendezési, majd áremelési listák szokványos újsághírre szelídültek. Az akkor feltételezett robbanásveszély tehát mára ebben a tekintetben elmúlni látszik. Ismét az olasz példára hivatkozva, ahol ugyan még távolról sem tartunk, de prosperáló gazdasági viszonyok kö-

zette önállósulhat a politikai szféra. Ott jól lehet derülni a politikusok vitáin, lehet csodálni Ciccolina fedetlen kebleit, ha a polgárok zsebe nem üres. Ha azonban az ellenkezője történik, akkor a legékesebben szóló, "legigazabbat mondó" politikus helyzete is bonyolultabbá válik. A gazdaság sokat és sokak által óhajtott fellendítése önmagában azonban még semmiképpen sem oldja meg gondjainkat.

A mindennapok tapasztalatai szerint az igények nagymértékben differenciálódtak. Egyre jobban érzékelhető a mindinkább vagyonosodó és önmagát mindjobban pozicionáló (gazdasági és más) elit jelenléte, amely merőben másképp fogalmazza meg törekvéseit és igényeit mint mások. Az elithez tartozók érdekeik érvényesítésére meg is fogják keresni és találni a maguk pártjait és politikusait.

Sokkal kevésbé világos, hogy mi lesz a kádári időszak sokfelől rekrutálódott, szétszadkában lévő népes kvázi középosztályával.

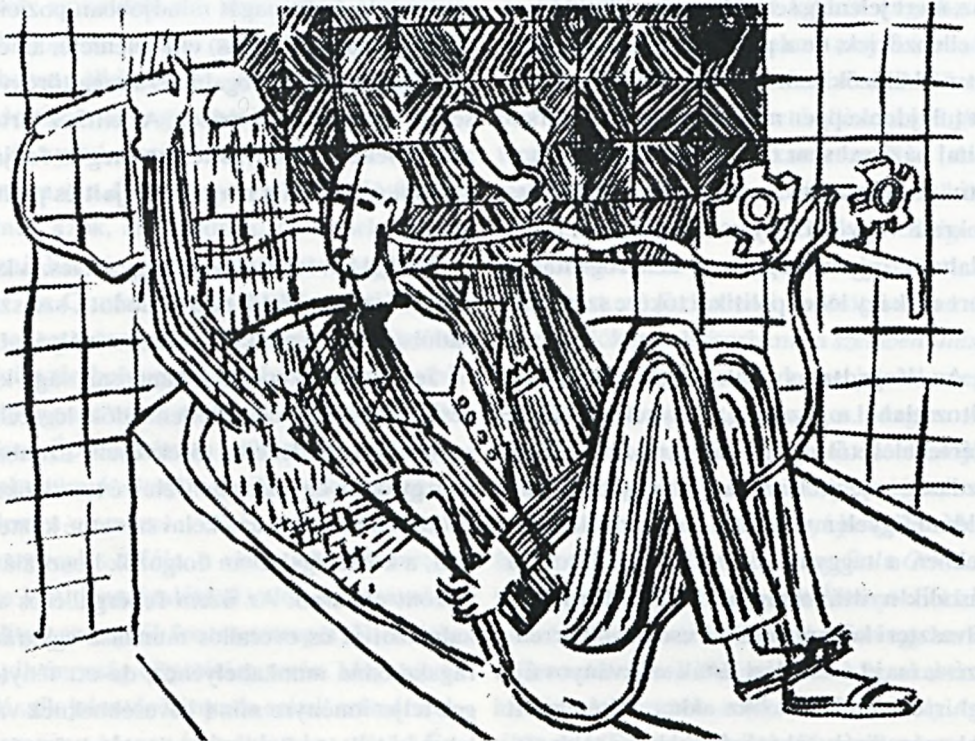
Jelenleg ők képezik a hangosan vagy kevésbé hangosan elégedetlenkedők legszélesebb körét. Érdekeik, törekvéseik azonban igen gyakran egymás ellenfeleivé teszik őket. A (kis)vállalkozó mérsékelni szeretné közterheit, a közszolgálatban dolgozók honorálása viszont elmarad. Az üzem fehérgalléros alkalmazottja és overallos munkása egyaránt ragaszkodna munkahelyéhez, de ott tényleges teljesítményre mind kevesebbeknek van lehetőségük, ami szintén ellentétek forrása. Jellegzetes az is, hogy egyes csoportok (pl. egészségügyiek és oktatásügyiek) nemegyszer egymás rovására próbálják meg érdekei-

ket érvényesíteni. Mindezek következtében bizonyos rétegek az elit valamelyik irányába mögé betagolódnak, lehetnek meg új pozíciójukat. Ezzel szemben az sem lehetetlen, hogy az újonnan alakuló és elsősorban a középrétegekre (bennük az ún. munkásságra és alkalmazottakra) támaszkodó pártok valamelyikében találják meg érdekeik saját képviselőit.

A mindennapi publicisztikában sokat emlegetett, kritikus szociális helyzetbe kerülő le-

szakadók tömege egybehangzóan növekszik. Ők azonban valószínűleg a politikai névtelenség táborát fogják gyarapítani, azokat, akik képtelenek érdekeik hatékony képviselésére. S mivel e réteg érdekei között legalább annyi ellentét feszül, mint a középrétegekében valószínűleg minden politikai erő szívesen fogadja majd voksaikat, de nem sokan lesznek, akik nyíltan felvállalják majd képviselőtüket.

A jövő tehát változatlanul többsélys.

Révész László: Kéttusrózsza (tinta)